

Класификация на институционалните сектори в България в съответствие с ЕСС 2010

1. Въведение

БНБ публикува класификация на институционалните сектори в съответствие с *Европейската система от сметки 2010* (ЕСС 2010)¹, която замества класификацията на институционалните сектори в съответствие с *Европейската система от сметки 1995* (ЕСС 1995). Необходимостта от актуализиране на класификацията на институционалните сектори произтича от започналото прилагане на ЕСС 2010 от държавите – членки на Европейския съюз. ЕСС 2010 е напълно хармонизирана с последното издание на прилаганата на глобално ниво *Система на националните сметки 2008*. (SNA 2008)².

Класификацията на институционалните сектори е основна класификация, използвана в макроикономическата статистика при характеризирането на икономическата дейност, начините на финансиране, видовете собственици и законовите форми на самостоятелните икономически единици. Институционалните сектори (*нефинансови предприятия, държавно управление, домакинства* и т.н.), формирани с помощта на тази класификация, обхващат единици с достатъчно близко икономическо поведение. Структурирането на националната икономика на равнище институционални сектори е основна предпоставка при описанието на производството, първичното и вторичното разпределение на доходите, инвестициите и финансирането. Това структуриране на националната икономика дава възможност за извършване на ефективен макроикономически анализ.

2. Определяне на националната икономика

2.1 Икономическа територия на България

Икономическата територия на България обхваща географската територия на страната, в която правителството на страната упражнява ефективен административен и икономически контрол. Тя включва създадените свободни икономически зони, които са

¹ Регламент (ЕС) No 549/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2013 година относно Европейската система от национални и регионални сметки в Европейския съюз (ОВ L 174/2013), в сила от 1 септември 2014 г.

² United Nations, European Commission, OECD, IMF, World Bank: System of National Accounts 2008.

обект на митнически контрол, както и националното въздушно и водно пространство. Включват се и териториалните анклавни (посолства, консулства и др., намиращи се извън държавните граници). Икономическата територия на България не включва териториалните анклавни на другите държави, намиращи се на географската територия на България.

2.2 Национална икономика

Националната икономика се формира от единиците, чийто център на преобладаващи икономически интереси е икономическата територия на страната. Центърът на основен икономически интерес за всяка единица е икономическата територия, в която тази единица извършва преобладаващата част от своята икономическа дейност (за не по-малко от една година). Собствениците на земя и сгради в икономическата територия на страната имат център на основен икономически интерес в нея. При положение че дадена единица осъществява своята икономическа дейност в няколко държави, тя има център на икономически интерес във всяка от тях.

2.3 Останал свят

Институционален сектор *останал свят* обхваща всички единици с център на основен икономически интерес извън икономическата територия на България, включително дъщерните фирми и клоновете на резидентни фирми, свързани със строителство в чужбина. Наднационалните и международните организации също са включени в този сектор.

3. Институционални единици – обща характеристика

Институционалната единица е стопански субект, който се характеризира с независимост при вземането на решения за осъществяване на основната си функция. Тя съставя или може да съставя пълен набор от счетоводни сметки. Институционалната единица е автономна в своите решения, ако тя има право и може самостоятелно:

- да притежава нефинансови и финансови активи, както и да осъществява трансакции по тяхната размяна с други институционални единици;
- да взема икономически решения и да се ангажира с икономическа дейност, за които носи отговорност пред закона;
- да поема пасиви за собствена сметка, както и други задължения и ангажименти и да сключва договори;

- да съставя счетоводен баланс, отчет за приходите и разходите и всички останали изискуеми по закон счетоводни документи.

4. База за определяне на институционалния сектор на икономическата единица

Определянето на институционалния сектор на икономическата единица, която притежава характеристиките на институционална единица, се базира на следните критерии:

- а) вид производител и основна дейност на единицата;
- б) контрол върху единицата.

5. Институционални сектори

За целите на макроикономическия анализ институционалните единици се групират в институционални сектори и подсектори въз основа на типа на тяхното икономическо поведение. Всяка институционална единица принадлежи само към един институционален сектор или подсектор.

5.1 Класификация на секторите

В приложената таблица е представена класификацията на институционалните сектори.

Таблица 1. Структура на институционалните сектори

Сектори и подсектори			
Нефинансови предприятия			S.11
Финансови предприятия			S.12
Парично-финансови институции (ПФИ)	Централна банка		S.121
	Други парично-финансови институции (ДПФИ)	Депозитни институции без централната банка	S.122
		Фондове на паричния пазар (ФПП)	S.123
Финансови предприятия без ПФИ и застрахователните дружества и пенсионните фондове (ЗК и ПФ)	Инвестиционни фондове, различни от тези на паричния пазар		S.124
	Други финансови посредници без ЗД и ПФ		S.125
	Финансови спомагателни организации		S.126
	Каптивни финансови институции и заемодатели		S.127

Застрахователни дружества и пенсионни фондове (ЗД и ПФ)	Застрахователни дружества (ЗД)	S.128
	Пенсионни фондове (ПФ)	S.129
Държавно управление		S.13
Централно държавно управление (без социалноосигурителните фондове)		S.1311
Федерално държавно управление (без социалноосигурителните фондове)		S.1312
Местно държавно управление (без социалноосигурителните фондове)		S.1313
Социалноосигурителни фондове		S.1314
Домакинства		S.14
Нетърговски организации, обслужващи домакинствата		S.15
Останал свят		S.2
Държави – членки и институции и органи на Европейския съюз		S.21
Държави – членки на Европейския съюз		S.211
Институции и органи на Европейския съюз		S.212
Държави извън ЕС и международни организации, нерезиденти на ЕС		S.22

Основните характеристики на институционалните сектори и подсектори са следните:

S.11 Нефинансови предприятия

Сектор *нефинансови предприятия* се състои от институционални единици, които са пазарни производители и чиято основна икономическа дейност е производството на стоки и нефинансови услуги. Сектор *нефинансови предприятия* включва също така и нефинансови квазикорпорации, които представляват условни институционални единици и са обособена част от законово формирани предприятия. Те притежават всички характеристики на отделна институционална единица освен независимост на решенията.

Видовете институционални единици, включени в този сектор, са следните:

- частни и държавни корпоративни предприятия, създадени по силата на общото и специалното законодателство;
- кооперации и сдружения, които са признати за независими юридически лица;
- нетърговски организации, обслужващи нефинансовите предприятия;
- централните управления на нефинансовите холдинги, които контролират и осъществяват текущото управление на своите дъщерни дружества, като преобладаващият вид дейност на групата предприятия като цяло – измерена на

база произведената добавена стойност – е производството на стоки и нефинансови услуги.)

- частни и държавни квазикорпорации.

S.12 Финансови предприятия

Сектор *финансови предприятия* се състои от институционалните единици, които са независими пазарни производители, чиято основна дейност е производството на финансови услуги. Произведените от тях финансови услуги обхващат финансовото посредничество и спомагателните финансови услуги.

Финансовото посредничество е дейност, при която дадена институционална единица придобива финансови активи и в същото време поема пасиви за своя собствена сметка чрез участието си във финансови операции на пазара. Активите и пасивите на финансовите посредници имат различни характеристики, включително и това, че фондовете се трансформират или пренареждат във връзка с падеж, мащаб, риск и други подобни в процеса на самото финансово посредничество.

Спомагателните финансови дейности са дейности, които са тясно свързани с финансовото посредничество, но са различни от него.

Характерно за финансовите посредници е, че обикновено финансовите инструменти както в актива, така и в пасива на техните баланси са търгуеми на финансовите пазари. Сектор *финансови предприятия* обхваща също така и централните управления на финансовите холдинги и нетърговските организации, обслужващи финансовия бизнес.

В този сектор се включват и т.нар. каптивни (обвързващи, обхващащи) финансови институции и заемодатели, ако те са независими институционални единици. Това са резидентните холдингови компании, които не са ангажирани с управлението на своите дъщерни предприятия (независимо от секторната класификация на тези дъщерни предприятия), както и индивидуалните корпоративни кредитори.

Сектор *финансови предприятия* включва девет подсектора: *централна банка* (S.121); *депозитни институции без централната банка* (S.122); *фондове на паричния пазар* (S.123); *инвестиционни фондове, различни от тези на паричния пазар* (S.124); *други финансови посредници без застрахователните дружества и пенсионните фондове* (S.125); *финансови спомагателни организации* (S.126); *каптивни финансови*

институции и заемодатели (S.127); застрахователни дружества (S.128); пенсионни фондове (S.129).

S.121 – S.123 Парично-финансови институции

Тази група подсектори се състои от централната банка и другите парични финансови институции, извършващи икономическа дейност по Закона за кредитните институции³, чл. 2, ал. 1 и 2, които са ангажирани с финансово посредничество предимно чрез приемането на депозити и предоставяне на кредити. Тези институции могат да извършват и други финансови дейности като търговия с ценни книжа за своя сметка или за сметка на техни клиенти.

S.121 Централна банка

Подсектор *централна банка* се състои от финансови предприятия, чиято основна функция е емитиране на парични средства, поддържане на вътрешната и външната стабилност на националната валута и управлението на всички или на част от международните резерви на страната.

Този подсектор включва само Българската народна банка.

S.122 Депозитни институции без централната банка

Подсектор *депозитни институции без централната банка* се състои от всички финансови предприятия без тези, класифицирани в подсектор *централна банка*, които са основно ангажирани с финансово посредничество и чиято дейност е да получават депозити и/или близки заместители на депозити от други институционални единици, различни от парично-финансовите предприятия, както и за своя собствена сметка да предоставят заеми и/или да инвестират в ценни книжа.

По-конкретно, този подсектор се състои от всички резидентни в България банки и банкови клонове на нерезидентни банки, които по критериите на Европейската централна банка са парично-финансови институции, без БНБ. Тук не се включват също така и фондовете на паричния пазар.

³Закон за кредитните институции, приет от XL народно събрание на 13 юли 2006 г., обнародван в „Държавен вестник“, бр. 59 от 21 юли 2006 г., в сила от деня на влизане в сила на Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз; изм., бр. 105 от 2006 г.; изм., бр. 52, 59 и 109 от 2007 г.; изм., бр. 69 от 2008 г.; изм., бр. 23, 24, 44, 93 и 95 от 2009 г.; изм., бр. 94 и 101 от 2010 г.; изм., бр. 77 и 105 от 2011 г.; изм., бр. 38 и 44 от 2012 г.; изм., бр. 52 от 2013 г.; изм. и доп., бр. 70 от 2013 г.; доп., бр. 109 от 2013 г.; доп., бр. 22 от 2014 г.; изм. и доп., бр. 27, 35 и 53 от 2014 г.; изм. и доп., бр. 14, 22 и 50 от 2015 г.

S.123 Фондове на паричния пазар (ФПП)

Основната икономическа дейност на ФПП е да емитират акции/дялове, които по своите икономически и законови характеристики са близки заместители на депозитите, както и дългови ценни книжа. Те инвестират набраните средства предимно в бързоликвидни нискорискови финансови инструменти, като краткосрочни търгуеми ценни книжа, депозити и акции/дялове на други ФПП.

S.124 Инвестиционни фондове, различни от тези на паричния пазар

Подсектор *инвестиционни фондове, различни от тези на паричния пазар* се състои от инвестиционните дружества и фондове от отворен и затворен тип. Тяхната основна дейност е да емитират акции (дялове), които не са близки заместители на депозитите. Те инвестират за своя сметка предимно в дългосрочни финансови инструменти и в нефинансови активи (обикновено земя и недвижимо имущество).

S.125 Други финансови посредници без застрахователните дружества и пенсионните фондове

Подсектор *други финансови посредници без застрахователните дружества и пенсионните фондове* обхваща институционални единици, извършващи финансово посредничество, чиито пасиви са различни от депозити или акции/дялове на инвестиционни фондове или са свързани със застрахователни и пенсионните схеми. Тези финансови посредници инвестират предимно в дългосрочни финансови активи. Основните видове единици, класифицирани в този подсектор, са следните:

- фондове за инвестиране и други подобни инвестиционни дружества, вкл. акционерни дружества със специална инвестиционна цел (АДСИЦ), инвестиращи както в недвижимо имущество, така и във вземания;
- лизингови и факторингови дружества;
- дружества, специализирани в кредитиране, и зложни къщи;
- дружества, предоставящи други финансови услуги (дейности на т.нар. инвестиционни посредници).

S.126 Финансови спомагателни организации

Подсектор *финансови предприятия, ангажирани със спомагателни финансови дейности*, обхваща всички резидентни предприятия и квазикорпорации, които са ангажирани с дейности, тясно свързани с финансовото посредничество, но които сами

по себе си не са финансово посредничество. В този подсектор се включват и финансовите централни управления, когато те са самостоятелни единици. Тяхната основна дейност е надзор и контрол на групата предприятия, включително текущо управление на дейността. В този подсектор се включват:

- кредитни брокери, брокери на ценни книжа, инвестиционни съветници;
- застрахователни брокери, застрахователни и пенсионни консултанти;
- предприятия, подпомагачи осъществяването на сделки с дериватни и хеджингови инструменти (суапове, опции, фючърси), без да ги емитират;
- предприятия, които обезпечават инфраструктура за финансовите пазари;
- надзорни институции на финансовите посредници и финансовите пазари, ако те са самостоятелни институционални единици;
- управляващи (администратори) на инвестиционни дружества, пенсионни фондове, договорни фондове, взаимни фондове;
- Българската фондова борса – София;
- нетърговски организации, обслужващи финансовите предприятия (Асоциацията на банките в България, Асоциацията на българските застрахователи);
- институции, технически осъществяващи плащанията между купувачи и продавачи („БОРИКА – Банксервиз“ АД);
- централни управления на финансовите холдинги, които контролират и осъществяват текущото управление на своите дъщерни дружества.

S.127 Каптивни финансови институции и заемодатели.

Подсектор *каптивни финансови институции и заемодатели* се състои от такива финансови предприятия, които сами по себе си не са ангажирани нито с финансово посредничество, нито с предоставяне на спомагателни финансови услуги. Фактически подсекторът включва финансови институции, които осъществяват своята дейност в ограничен обхват, например в рамките на определена група предприятия. Подсекторът по принцип също включва единици, които предоставят кредити изключително на база на техни собствени средства или само на един свой клиент, като поемат целия финансов риск от неплатежоспособност на длъжника. Понастоящем институционалните единици, включени в този подсектор в България, са холдинговите компании, държащи контролния пакет акции от емитираните от техните дъщерни

предприятия капиталови ценни книжа (акции или дялове) и чиято основна дейност е притежаване на групата, без да изпълняват никакви управленски функции и да предоставят каквито и да било други услуги на своите дъщерни дружества. Холдинговите компании се включват в този подсектор на финансовите предприятия, ако те са независими институционални единици, принадлежащи на друго (финансово) предприятие майка.

S.128 Застрахователни дружества

Подсектор *застрахователни дружества* се състои от всички финансови предприятия, които са основно ангажирани с финансово посредничество като следствие от обединяване на рискове.

Този подсектор включва всички застрахователни и презастрахователни дружества, осъществяващи като основна дейност общо застраховане и животозастраховане, както и презастрахователни дейности.

S.129 Пенсионни фондове

Подсектор *пенсионни фондове* включва предприятия, осъществяващи финансово посредничество като следствие от обединяването на социалните рискове и потребности на осигурените лица (т.нар. социално осигуряване). Пенсионните фондове, като социалноосигурителни схеми, предоставят на своите клиенти доход при пенсиониране, а в определени случаи извършват плащания при настъпване на смърт или инвалидност.

Този подсектор включва резидентните институционални единици, осъществяващи доброволното индивидуално пенсионно осигуряване. Този подсектор не включва Националния осигурителен институт, който управлява и осъществява дейностите по задължителното пенсионно осигуряване.

S.13 Държавно управление

Единиците от сектор *държавно управление* произвеждат услуги за обществото като цяло или за негови определени части (публични услуги), свързани с цялостното разпределение на доходите и богатството; гарантират и осъществяват действието на държавноадминистративната, социалната и икономическата система на страната. Дейността на сектор *държавно управление* се финансира предимно от данъци и други задължителни плащания, извършвани от единици, принадлежащи към други институционални сектори.

Сектор *държавно управление* включва всички институционални единици, които са производители на друга непазарна продукция, предназначена за индивидуално и колективно потребление.

Видовете институционални единици, включени в сектор S.13, са следните:

- единици, осъществяващи и финансиращи дейности по производството на непазарна продукция, предназначена за индивидуално или колективно крайно потребление;
- корпорации и квазикорпорации, контролирани от централното правителство или общините, чиято продукция е предимно непазарна;
- нетърговски организации, обслужващи другите единици, класифицирани в този сектор, които са производители на друга непазарна продукция и се контролират и финансират основно от държавно управление;
- организации, администриращи формираните от държавата социалноосигурителни фондове.

Съгласно ЕСС 2010 сектор *държавно управление* включва следните подсектори: *централно държавно управление* (S.1311); *федерално държавно управление* (S.1312); *местно държавно управление* (S.1313); *социалноосигурителни фондове* (S.1314). В България сектор *държавно управление* се състои от подсекторите S.1311, S.1313 и S.1314.

S.1311 Централно държавно управление

Подсектор *централно държавно управление* включва всички органи и институции на законодателната, изпълнителната и съдебната власт на държавата, както и други държавни агенции, чиято компетенция се разпростира върху цялата икономическа територия на страната, с изключение на управлението на социалноосигурителните фондове. Този подсектор включва ограничен брой нефинансови предприятия, контролирани от централното правителство, чиято продукция е предимно непазарна, както и нетърговски организации, контролирани и основно финансирани от централното държавно управление.

S.1313 Местно държавно управление

Подсектор *местно държавно управление* включва общинските администрации, чиято компетенция се разпростира само върху съответната част от икономическата територия на страната, с изключение на местните агенции на социалноосигурителните

фондове. Този подсектор включва ограничен брой нефинансови предприятия, контролирани от общинските администрации, чиято продукция е предимно непазарна, както и тези нетърговски организации, които са контролирани и основно финансирани от общините и чиято компетенция е ограничена до икономическите територии на местното държавно управление.

S.1314 Социалноосигурителни фондове

Подсектор *социалноосигурителни фондове* включва всички централни и местни институционални единици, чиято основна дейност е текущото осъществяване на държавното социално осигуряване и които отговарят на всеки от следните два критерия:

а) по закон или нормативен акт групи от населението са задължени да участват в схемата или да заплащат вноски;

б) сектор *държавно управление* е отговорен за управлението на институциите, осъществяващи държавното социалното осигуряване по отношение на уреждане или одобряване на вноските и помощите, независимо от ролята му на надзорно тяло или работодател.

В този подсектор са включени Националният осигурителен институт и Националната здравноосигурителна каса.

S.14 Домакинства

Сектор *домакинства* включва лица или групи лица, които са потребители или некорпоративни производители на пазарни стоки и финансови услуги. В случаите, когато икономическата дейност на домакинствата се осъществява от корпоративни единици или квазикорпорации, последните се класифицират в нефинансовия или във финансовия корпоративен сектор. Секторът *домакинства* включва също и лица или групи лица производители на стоки и нефинансови услуги, предназначени изключително за собствено крайно потребление.

Домакинствата като потребители могат да бъдат определени като малки групи хора, които обитават едно и също жилище, обединяват част или всичките си доходи и имущество и потребяват колективно определени видове стоки и услуги, основно жилище и храна.

Основните доходи на тези единици са от компенсация на наетите лица, доход от собственост, трансфери от други сектори, приходи от реализацията на пазарни

продукти и условни постъпления от производството на продукти за собствено крайно потребление.

Сектор *домакинства* включва:

- лица или групи лица, чиято основна функция е потребление;
- лица, които живеят постоянно в институции, които имат малка или никаква независимост за действие или вземане на решения по икономически въпроси,
- лица или групи лица, чиято основна функция е потребление и които произвеждат стоки и нефинансови услуги изключително за собствено крайно потребление.

S.15 Нетърговски организации, обслужващи домакинствата

Сектор *нетърговски организации, обслужващи домакинствата (НТООД)* се състои от нетърговски организации, които са отделни юридически лица, които обслужват домакинства и които са частни производители на друга непазарна продукция. Техните основни източници на финансиране (освен случайните продажби) са доброволни парични вноски или вноски в натура от домакинства в качеството им на потребители, от плащания, извършени от сектор *държавно управление*, и от доходи от собственост.

Сектор *НТООД* включва следните основни видове нетърговски организации:

- а) профсъюзи, професионални или научни общества, асоциации на потребители, политически партии, църкви или религиозни общества (включително и тези, които са финансирани, но не контролирани от държавното управление), както и обществени, културни, развлекателни и спортни клубове;
- б) благотворителни, подкрепящи и подпомагащи организации, които са финансирани с доброволни парични вноски или вноски в натура от други институционални единици.

S.2 Останал свят

Сектор *останал свят* се формира от всички институционални единици, които не са резиденти на националната икономика. Те са свързани с икономически взаимоотношения с резидентните институционални единици, като осъществяват икономически операции и формират съответни активни и пасивни балансови позиции. Икономическите характеристики на сектор *останал свят* се представят от специфичен комплект сметки, съставени от гледна точка на този сектор.

Сектор *Останал свят* се разделя на два подсектора: *държави членки и институции и органи на Европейския съюз (S.21)* и *държави извън ЕС и международни организации, нерезиденти на ЕС (S.22)*.

S.21 Държави – членки и институции и органи на Европейския съюз

В рамките на подсектор *държави – членки и институции и органи на Европейския съюз* се включват *държавите членки от еврозоната (S.2111)*, *държавите членки извън еврозоната (S.2112)*. *Европейската централна банка* е отделена от институциите и органите на Европейския съюз в специфичен подсектор (S.2121). Подсектор *Европейски институции и органи без ЕЦБ (S.2122)* включва например Европейския парламент, Съвета на Европейския съюз, Европейската комисия, Съда на Европейския съюз и Европейската сметна палата.

S.21 Държави – членки и институции и органи на Европейския съюз

S.211 Държави – членки на Европейския съюз

S.2111 Държави членки от еврозоната

S.2112 Държави членки извън еврозоната

S.212 Институции и органи на Европейския съюз

S.2121 Европейска централна банка (ЕЦБ)

S.2122 Европейски институции и органи без ЕЦБ

S.22 Държави извън ЕС и международни организации, нерезиденти на ЕС

В подсектор *държави извън ЕС и международни организации* се включват международни организации, като ООН, Световната банка и Международният валутен фонд.

Сектор *останал свят* може да бъде разделен на подсектори в съответствие с класификацията на резидентните сектори (Таблица 1. Структура на институционалните сектори), при положение че основната класификация по групи страни се запазва.